

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО

**ВОВЧАСТА НАТАЛІЯ ЯРОСЛАВІВНА**

**УДК 378:614.84**

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ  
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ПОЖЕЖНО-  
РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ**

**13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

**АВТОРЕФЕРАТ**

**дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата педагогічних наук**



Вінниця – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності, Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Міністерство освіти і науки України, м. Львів.

**Науковий керівник:** кандидат педагогічних наук, доцент,  
**Коваль Мирослав Стефанович,**  
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, перший проректор, м. Львів.

**Офіційні опоненти:** доктор педагогічних наук, професор,  
**Галімов Анатолій Володимирович,**  
Національна академія державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, професор кафедри педагогіки та психології, м. Хмельницький;

кандидат педагогічних наук, доцент,  
**Бикова Олена Валентинівна,**  
Інститут державного управління у сфері цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України, заступник начальника з навчальної та методичної роботи, м. Київ.

**Захист відбудеться** «15» червня 2010 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32).

Автореферат розіслано «14» травня 2010 р.

**Учений секретар  
спеціалізованої вченої ради**



**А. М. Коломієць**

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність і доцільність дослідження.** Характерною особливістю сучасного розвитку України як незалежної держави є кардинальні зміни, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя. Вони спричинили перегляд і переосмислення діяльності наявних інституцій, зокрема системи вітчизняної вищої освіти. Її структурна перебудова, оновлення тенденцій і напрямів подальшого розвитку спонукають активізацію творчого пошуку ефективних форм і методів організації навчального процесу й трансформації його змісту, якісного оновлення системи вищої освіти. Однією з головних особливостей реформ, що здійснюються у вищих навчальних закладах (ВНЗ) Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи (МНС) є стратегічний курс на інтеграцію в європейський науково-освітній простір. Відтак, надзвичайно актуальним є дослідження традицій і досвіду, творчих досягнень європейської вищої школи в цій галузі. Водночас важливим шляхом у процесі трансформування є глибоке осмислення й усвідомлення власного історичного досвіду, звернення до національних джерел зародження і розвитку професійної підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби.

Специфічні умови служб цивільного захисту, що характеризуються високим рівнем відповідальності, обмеженням часу на ухвалення рішення, пред'являють особливі вимоги до фахівців пожежно-рятувальної служби, спонукають постійно підтримувати і підвищувати рівень своїх професійних знань, умінь та навичок. Тому важливим завданням, що стоїть перед державою, є розвиток системи вищої галузевої освіти системи МНС. У зв'язку з цим відбуваються значні зміни в системі і організації навчального процесу, зокрема у галузі методики викладання, а також у аспектах упровадження інформаційних технологій і науково-методичних досягнень, нових методів і технологій у навчальний процес. Світова тенденція переходу до нетрадиційних форм освіти простежується у зростанні кількості навчальних закладів, що ведуть підготовку за інноваційними педагогічними технологіями.

Важливою особливістю змін у навчальному процесі ВНЗ МНС України є широке впровадження сучасних інформаційних технологій та інноваційних методів, модульно-рейтингової і кредитно-модульної системи, навчальних тренінгів та науково-педагогічних експериментів перевірки ефективності професійної підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби. Проблеми організації сучасного навчального процесу з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) і науково-методичних досягнень розглядаються в працях науковців О. Башмакова, В. Бикова, А. Верланя, М. Жалдака, С. Гончаренка, Р. Гуревича, Ю. Дорошенка, І. Захарової, І. Зязюна, В.Клочка, Г. Коберника, М. Коваля, М. Козяра, Н. Морзе, О. Шестоपालюка та інших.

Аналіз стану наукової розробки проблеми свідчить, що вітчизняна науково-педагогічна теорія у зазначеній сфері досліджень ще не відповідає вимогам часу. Отже, провідною ідеєю даного дослідження, яка й визначає його актуальність, є історичний та науково-педагогічний аналіз зародження, розвитку і тенденцій у сфері підготовки кадрів рятувально-пожежної служби в Україні, виявлення позитивних

здобутків та особливостей у змісті та формах організації діяльності галузевих вищих навчальних закладів, що сприяють їх входженню в світовий освітній простір. В Україні здійснюється пошук шляхів якісної підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби. Над концептуальними положеннями та науково-методичними основами підготовки фахівців у ВНЗ МНС ефективно працюють: М. Варій, О. Євсюков, М. Козяр, М. Коваль, В. Козлачков, П. Образцов, О. Тімченко, В. Шуневич. У контексті нашого дослідження мають суттєве значення праці В. Андрущенко, В. Байденко, І. Зязюна, С. Гончаренка, Р. Гуревича, Н. Ничкало, С. Сисоевої, які присвячені проблемам професійного навчання.

Однак протиріччя, які виникають у процесі управління організацією навчально-виховною діяльністю в умовах впровадження інноваційних технологій у ВНЗ не знайшли поки що достатнього відображення у публікаціях. Дослідження В. Андрєєва, М. Варія, М. Козяра, О. Лігоцького, П. Образцова, В. Ягупова сприяли визначенню інноваційних підходів до організації педагогічного управління навчальним процесом, а саме: впровадження ІКТ; активізація самостійної пізнавальної діяльності курсантів; адаптація сучасних дидактичних концепцій до специфіки навчально-виховного процесу у ВНЗ МНС України. Вищезазначені суперечності та актуальність дослідження зумовили вибір теми дисертації: **«Організаційно-педагогічні умови професійної підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби»**.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами.** Дослідження враховує вимоги Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національної доктрини розвитку освіти в Україні із впровадження сучасних інформаційних технологій як пріоритету розвитку освіти, Законів України «Про національну програму інформатизації», «Положення про організацію навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах», Наказу Міністерства освіти і науки України (МОН) «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу», інших нормативних актів МОН і МНС України, що регламентують діяльність ВНЗ. Дослідження проводилось в межах плану наукових досліджень Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (ЛДУБЖД) за темою «Розробка моделей, методик та засобів вдосконалення професійної підготовки фахівців підрозділів МНС з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій» (РК №0107U009841).

**Тему дисертації** затверджено вченою радою Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (22.11.2006 р., протокол № 4) та узгоджено в Міжвідомчій Раді з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології в Україні (29.01.2008 р., протокол № 1).

**Мета дослідження** – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови професійної підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби в контексті інтеграції в європейський освітній простір.

**Гіпотеза дослідження** ґрунтується на припущенні, що ефективна професійна підготовка фахівців пожежно-рятувальної служби у ВНЗ МНС може бути досягнута за таких організаційно-педагогічних умов:

- упровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу відповідно до вимог Болонського процесу;
- створення та застосування дидактичних комплексів інформаційного забезпечення навчальних дисциплін;
- використання навчального тренінгу з метою вирішення проблем професійної адаптації та формування професійно-значущих якостей майбутніх фахівців.

Відповідно до мети і для перевірки гіпотези нами визначено такі основні **завдання**:

1. Проаналізувати розвиток професійної підготовки майбутніх фахівців системи пожежної безпеки в Україні в контексті аналогічних процесів у європейських країнах.

2. Визначити та теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічні умови професійної підготовки працівників пожежно-рятувальної служби, розробити компетентнісну модель підготовки фахівців цієї галузі.

3. Розробити й експериментально перевірити методику формування професійно-значущих якостей майбутніх працівників служб МНС, визначити критерії та показники оцінювання їх ефективності, виділити рівні засвоєння навчального матеріалу.

4. Підготувати методичні посібники, рекомендації з проблеми дослідження для працівників ВНЗ МНС, курсантів, студентів і слухачів.

**Об'єкт дослідження** – підготовка фахівців пожежно-рятувальної служби у ВНЗ МНС України.

**Предмет дослідження** – організаційно-педагогічні умови професійної підготовки майбутніх фахівців служб МНС у контексті євроінтеграційних процесів.

**Методологічною основою дослідження** є система об'єктивного всебічного аналізу подій і явищ у сфері фахової освіти працівників МНС, у динаміці її розвитку, методологічні принципи, філософські положення про єдність теорії і практики, про загальний зв'язок, взаємну обумовленість і цілісність явищ і процесів в умовах структурної перебудови, оновлення тенденцій і напрямів подальшого розвитку, що спонукають активізацію творчого пошуку ефективних форм і методів організації навчального процесу. Методологічними орієнтирами обрано: технологічний, контекстний, особистісно орієнтований і діяльнісний підходи до організації навчально-виховного процесу в умовах впровадження ідей і положень Болонського процесу у ВНЗ МНС України.

**Теоретична основа дослідження** ґрунтується на концептуальних положеннях теорії пізнання, професійного навчання та розвитку особистості (В. Андрущенко, І. Зязюн, С. Гончаренко, Р. Гуревич, Н. Ничкало, С. Сисоєва); головних аспектах організації навчально-виховного процесу у ВНЗ МНС (О. Барабанщиков, В. Бут, М. Варій, В. Васильєв, В. Гусєв, В. Давидов, М. Коваль, М. Козяр, М. Нещадим, В. Ягупов); дослідженнях розвитку пожежно-рятувальної служби в Україні та Польщі (С. Белень, О. Вацеба, Ф. Гедройц, С. Попович, І. Прокоп, С. Стащенко, С. Тараненко, А. Томіленко, Б. Трофим'як, Г. Турська, Й. Шафлік); концепції впровадження Болонського процесу (Я. Болюбаш, П. Беліцкій, С. Гончаров,

К. Денек, М. Згуровський, В. Кремень, М. Степко); основних положеннях проблем застосування ІКТ у ВНЗ (В. Биков, М. Жалдак, І. Захарова, М. Кадемія, А. Кузик, А. Литвин, Д. Никифорчук, П. Образцов, П. Орлов, А. Побірченко, Т. Рак, А. Ренкас, В. Струков); практичному досвіді використання навчального тренінгу у професійній підготовці (Р. Баклі, Л. Бондарєва, А. Вербицький, В. Віленський, Е. Кристофер, Г. Паркер, Р. Кропі).

**Методи дослідження:** *теоретичні* – аналіз, порівняння, синтез і узагальнення інформації з історичних, науково-методичних та інших літературних джерел – для встановлення стану розробленості питання, визначення проблеми, мети, об'єкта та предмета дослідження; метод теоретичного моделювання – для відображення властивостей і зв'язків об'єкта, що досліджується; *емпіричні* – педагогічний експеримент, спостереження, діагностичні методи (тестування, анкетування, опитування, бесіди), самооцінка, експертна оцінка, моделювання, вивчення результатів професійного навчання курсантів, педагогічний експеримент; *методи статистичного опрацювання* результатів дослідження (графічний, математичної статистики, якісні методи аналізу та синтезу) – для перевірки ефективності розробленої методики підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби.

**Організація та експериментальна база дослідження.** Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Львівського державного університету безпеки життєдіяльності МНС України, Академії пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля МНС України (м. Черкаси), Університету цивільного захисту України МНС України (м. Харків), Вінницького вищого професійного училища цивільного захисту. У ньому брали участь 826 курсантів, 28 викладачів. Дослідження проводилося впродовж чотирьох років у декілька взаємопов'язаних етапів.

**На першому етапі (2005-2006 рр.)** проведено аналіз історичних та архівних джерел, науково-педагогічної і методичної літератури з проблеми дослідження, здійснено аналіз її теоретичного опрацювання та практичного вирішення. У результаті цієї роботи були визначені початкові параметри дослідження, його об'єкт, предмет, завдання, з'ясовано і уточнено понятійно-категоріальний апарат.

**На другому етапі (2007-2008 рр.)** зреалізовано констатувальний етап дослідно-експериментальної роботи, який підтвердив актуальність вибраної проблеми. Окремі положення і висновки піддавалися аналізу протягом всієї подальшої роботи, вносилися відповідні корективи.

**На третьому етапі (2008-2009 рр.)** обґрунтовано організаційно-педагогічні умови, розроблено й впроваджено компетентнісну модель підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби, проведено обґрунтування методики проектування і реалізації технології підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби у ВНЗ МНС України. На основі цього створені дидактичні комплекси інформаційного забезпечення навчальної дисципліни (ДК), розроблена методика використання навчального тренінгу, проведений формувальний етап. Також вивчалися питання готовності професорсько-викладацького складу ВНЗ МНС України до роботи з впровадження ідей і принципів Болонського процесу, а курсантів – до формування професійно-значущих якостей майбутніх працівників служб МНС.

**На четвертому етапі (2009 р.)** проведено аналіз, систематизацію, математичне опрацювання і теоретичне узагальнення матеріалів дослідно-експериментальної роботи, корекцію і уточнення основних положень дослідження, запропоновано методичні рекомендації щодо підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби у ВНЗ МНС України, визначено перспективи подальших досліджень, здійснене літературне оформлення результатів дисертаційного дослідження.

**Наукова новизна і теоретичне значення дослідження** полягає в тому, що:

– *уперше* визначено та теоретично обґрунтована сукупність організаційно-педагогічних умов ефективної професійної підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби у ВНЗ МНС (упровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу відповідно до вимог Болонського процесу; створення та застосування ДК; використання навчального тренінгу з метою вирішення проблем професійної адаптації та формування професійно-значущих якостей майбутніх фахівців);

– *уточнено* сутність, зміст і структуру організації навчально-виховного процесу в умовах професійної підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби;

– *подальшого розвитку* набула технологія підготовки курсантів ВНЗ МНС до оволодіння майбутньою професією в умовах реформування освіти відповідно до вимог Болонського процесу.

**Практичне значення дослідження** полягає в тому, що в процесі роботи *розроблено та впроваджено* в навчально-виховний процес ДК, методику застосування ДК та навчального тренінгу для формування професійно-значущих якостей майбутніх працівників служб МНС; укладено навчальний посібник, словники, методичні рекомендації й дидактичні матеріали для викладачів, курсантів і студентів, які можуть використовуватися у процесі впровадження ІКТ у навчальний процес для підвищення ефективності і якості освіти, підготовки висококваліфікованих кадрів для системи МНС.

**Вірогідність результатів дослідження** забезпечена методологічним обґрунтуванням вихідних позицій дослідження; системним аналізом теоретичного й емпіричного матеріалу; застосуванням комплексу взаємопов'язаних методів, адекватних меті, завданням, об'єкту та предмету дослідження; аналізом досліджуваної проблеми; експериментальною перевіркою гіпотези; репрезентативністю вибірки для експериментальної роботи; позитивним досвідом впровадження результатів досліджень у практичну діяльність ВНЗ МНС України.

Основні положення дисертаційного дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес Львівського державного університету безпеки життєдіяльності МНС України (довідка № 2/1808 від 11 грудня 2009 р.), Академії пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля МНС України (м. Черкаси) (довідка № 3/586 від 26 листопада 2009 р.), Університету цивільного захисту України МНС України (м. Харків) (довідка № 8/5231 від 2 грудня 2009 р.), Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Львівської області (довідка № 46 від 18 грудня 2009 р.), Вінницького вищого професійного училища цивільного захисту (довідка № 581 від 25 листопада 2009 р.).

**Особистий внесок здобувача.** Основні наукові результати одержані особисто дисертантом. В опублікованому спільно з М. Гульчевською, О. Бугайською та ін. навчальному посібнику та 2 словниках – комплекс вправ, спрямований на засвоєння та на вироблення умінь і навичок використовувати лексичний матеріал практично, а також підбірка пожежно-технічної термінології з наступної тематики: «Пожежний одяг та спорядження», «Пожежна техніка», «Рятувальні роботи», «Водопостачання»; у статтях, написаних у співавторстві з М. Ковалем, А. Кузиком дисертантом здійснено аналіз кадрового забезпечення та ефективність співробітництва у галузі професійної підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби України і Польщі.

**Апробація результатів дослідження.** Основні теоретичні, методичні й практичні результати й загальні висновки наукових пошуків доповідалися і обговорювалися здобувачем на міжнародних науково-практичних конференціях: «Пожежна та техногенна безпека» (Черкаси, 2005), «Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи» (Львів, 2006, 2009), «Наукові дослідження-теорія та експеримент 2007» (Полтава, 2007), «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2008), «Україна та Польща у вимірі незалежності (1918-2008рр.)» (Львів, 2008); міжнародній науково-методичній конференції: «Проблеми управління якістю підготовки фахівців в умовах інтеграції в міжнародний освітній простір» (Рівне, 2009); всеукраїнських науково-практичних інтернет-конференціях: «Науковий потенціал України 2007» (Київ, 2007), «Українська наука ХХІ століття» (Київ, 2008); науковій конференції: «Гуманітарні аспекти формування особистості працівника МНС» (Львів, 2009); науково-методичній конференції «Сучасні тенденції розвитку вищої освіти, трансформація навчального процесу у технологію навчання» (Київ, 2008); науково-практичних семінарах: «Актуальні проблеми навчання іноземних мов для спеціальних цілей у вищих навчальних закладах» (Львів, 2008); на конференціях молодих учених; засіданнях кафедр інформаційних технологій та телекомунікаційних систем, педагогіки та практичної психології ЛДУБЖД.

**Публікації.** Основні результати дослідження висвітлено в 23 публікаціях (з них 18 одноосібних), 11 – у провідних наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України.

**Структура дисертації.** Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків на 65 сторінках, списку використаних джерел (який містить 276 найменувань, з яких 58 – іноземними мовами). Загальний обсяг роботи становить 274 сторінки, з яких основного тексту – 181 сторінка, 15 таблиць, 11 рисунків на 12 сторінках.

### **ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ**

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність теми, ступінь вивчення обраної проблеми; визначено мету, сформульовано гіпотезу та головні завдання, об'єкт, предмет дослідження; схарактеризовано методологічні, теоретичні та нормативно-правові основи наукового пошуку; розкрито наукову новизну і практичне значення роботи; викладено положення, що виносяться на захист, представлено відомості про



апробацію та впровадження результатів роботи.

У першому розділі – **«Професійна підготовка фахівців пожежно-рятувальної служби у ВНЗ»** здійснено ретроспективний аналіз розвитку системи пожежної безпеки і підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби в Україні; проаналізовано систему підготовки фахівців пожежної безпеки в західноукраїнських землях; проведено компаративний аналіз навчальних планів і програм вищих навчальних закладів України та Польщі; розроблено і теоретично обґрунтовано компетентнісну модель підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби відповідно до вимог Болонського процесу, визначено організаційно-педагогічні умови професійної підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби у контексті інтеграції в європейський освітній простір.

Проведений ретроспективний аналіз розвитку системи пожежної безпеки і підготовки майбутніх фахівців в Україні у контексті аналогічних процесів у європейських країнах, показав, що зародження і розвиток системи пожежно-рятувальної служби в Україні проходили в умовах її бездержавності, коли її регіони входили до складу різних країн (Росії, Австро-Угорщини і Польщі). За цих обставин вирішальну роль у боротьбі з пожежами відігравали національні добровільні протипожежні товариства, зокрема у Галичині – «Сокіл», «Січ» і «Луг»; у міжвоєнний період пожежна служба була підпорядкована Народному комісаріату внутрішніх справ, діяли курси для підготовки кадрів, що давали середню і вищу освіту; у післявоєнний період на базі курсів були створені пожежно-технічні училища, які на початку 1990-х років були реорганізовані у вищі навчальні заклади – інститути і університети, підпорядковані МНС.

Компаративний аналіз навчальних планів і програм ВНЗ МНС України та Польщі, виявив багато спільного в структурі навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу. Зокрема, доведено, що у процесі розвитку навчальних закладів відбулося розширення й удосконалення програм і навчальних планів, до чого спонукала низка чинників, серед яких були розбудова пожежно-рятувальної служби, ускладнення її завдань, підвищення рівня кадрового забезпечення, удосконалення пожежної техніки та форм і методів професійної підготовки фахівців галузі. Вмотивовано, що наявні окремі невідповідності у вивченні дисциплін гуманітарного спрямування, зумовлені вимогами МОН України та Польщі, професійно-орієнтовані дисципліни викладаються дещо по-різному, що, зумовлене різними завданнями, які поставлені перед підрозділами МНС України та Державної пожежної охорони Польщі.

На основі методики нормативно-функціонального моделювання професійної діяльності фахівця розроблено компетентнісну модель підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби відповідно до вимог Болонського процесу, вимог МНС до підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби та МОН до організації навчально-виховного процесу у ВНЗ (рис. 1) із застосуванням таких методів, як екстраполяція діяльності найбільш кваліфікованих кадрів, аналізу практики роботи фахівців, даних прогнозування про майбутню професійну діяльність; експертного опитування; методу побудови моделі фахівця «у зворотному напрямі» тощо.

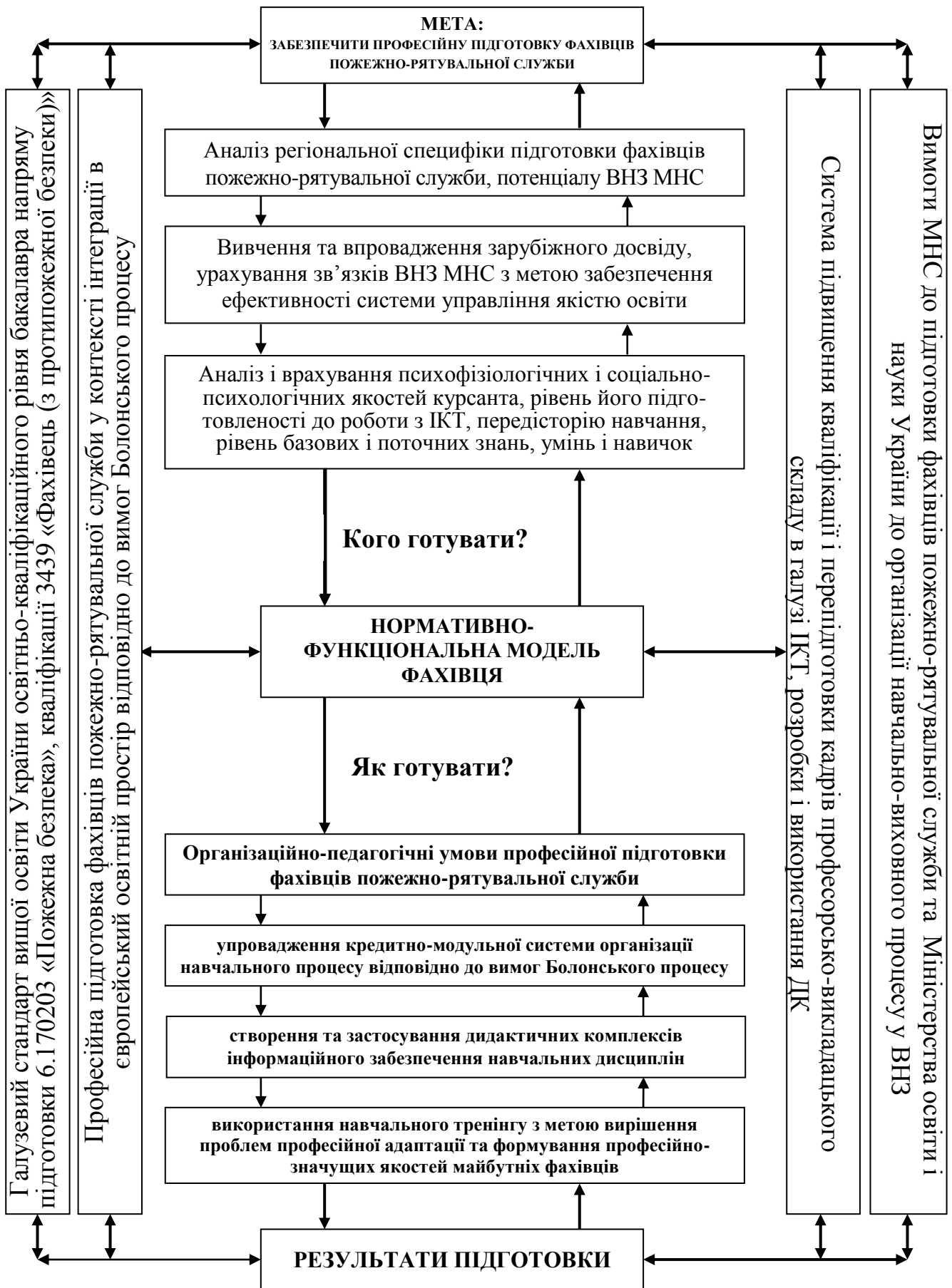


Рис. 1. Компетентнісна модель підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби

Доведено, що модель повинна носити системний характер, асимілювати переваги кваліфікаційної і компетентнісної моделей, причому принципи побудови даної моделі мають враховувати специфіку освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра напряму підготовки 6.170203 «Пожежна безпека», освітнього рівня базової вищої освіти, кваліфікації 3439 «Фахівець (з протипожежної безпеки)».

Отже, компетентнісна модель підготовки фахівця пожежно-рятувальної служби у ВНЗ МНС органічно поєднує чотири моделі – навчальної дисципліни, управління процесом навчання, курсанта і навчаючого (педагога), що обумовлено наступними передумовами: побудова моделі зумовлює можливість на науковій основі коригувати й уточнювати в цілому не тільки цілі й зміст професійної освіти фахівця у ВНЗ МНС, але і дидактичні цілі, зміст навчання за конкретними блоками навчальних дисциплін відповідно до вимог Болонського процесу та майбутньої професійної діяльності; викладач на основі цієї моделі може достовірно і точно здійснювати вибір і обґрунтування методів, організаційних форм й інформаційних засобів, що найкраще сприяють якісному розвитку в курсантів необхідних значущих професійних якостей і таким чином формувати в рамках наочного змісту навчальної дисципліни спеціальне професійно орієнтоване навчальне середовище; наявність технології моніторингу професійного становлення фахівця у ВНЗ МНС допомагає педагогові постійно порівнювати відповідність досягнутих дидактичних цілей рівню професіоналізації курсантів за кредитно-модульною системою, що відповідає вимогам майбутньої професійно-практичної діяльності.

У другому розділі – **«Організаційно-педагогічні умови підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби в контексті євроінтеграційних процесів»** теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови професійної підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби у контексті інтеграції в європейський освітній простір відповідно до вимог Болонського процесу, а саме: упровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу; створення та застосування дидактичних комплексів інформаційного забезпечення навчальних дисциплін; використання навчального тренінгу з метою вирішення проблем професійної адаптації та формування професійно-значущих якостей майбутніх фахівців.

Компаративний аналіз трансформації польської вищої школи, зокрема галузевих ВНЗ системи рятувально-пожежної служби свідчить, що у 1999 р. розгорнуто системний процес реформування й докорінних змін у Варшавській та Краківській школах. У роботах польських учених Ц. Банана, Р. Герлаха, В. Гернера, Е. Гозлінської, С. Квятковського, К. Кунерта, К. Денека, М. Ціолковської-Новак, М. Шиманського, відзначається що механічне перенесення західноєвропейських організаційних і педагогічних принципів до системи польської освіти, не повинно домінувати, не можна відмовлятися від традиційних форм і методів організації навчального процесу, слід орієнтуватися на менталітет і ступінь соціальної зрілості і національної свідомості студентів, зокрема при впровадженні Болонської системи.

Аналіз праць вітчизняних та закордонних науковців показав, що для ефективного впровадження Болонського процесу у ВНЗ України та входження у Європейський освітній простір, необхідно реалізувати низку завдань. Унаслідок

наукового аналізу, зроблено такі висновки: роботу у ВНЗ МНС України розпочато із формування алгоритму конкретних дій і визначення конкретних етапів їх виконання; залишається невирішеною головною проблемою: знайти найефективніший спосіб поєднати те позитивне, що має вітчизняна структура вищої освіти, і те нове, що дає вивчення зарубіжного досвіду, використати ті його елементи, які доречні і цінні в умовах нашої держави. Вирішення цього завдання дозволить здійснювати підготовку фахівців пожежно-рятувальної служби у ВНЗ МНС України на міжнародному рівні.

Умотивовано й експериментально перевірено, що ДК – це дидактична система, котра дозволяє викладачам ВНЗ МНС через інформаційну складову реалізувати цілісну технологію навчання та забезпечує вирішення завдання гарантованого досягнення цілей професійної підготовки курсантів. Аналіз змісту підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби у ВНЗ МНС України показав, що в ДК потрібно включити наступні елементи: планувальні матеріали (анотація, навчальна програма); навчальні матеріали (електронний підручник, комплект засобів інформаційної підтримки навчальної дисципліни (інформаційно-довідкова система, електронний практикум); контроль знань (критерії оцінювання, модульний контроль, завдання для самостійної підготовки, тести (системи рейтингового контролю обліку знань), запитання до заліку, запитання до іспиту, курсові роботи; література (основна, додаткова, інтернет-посилання). Кожен елемент ДК є не просто носієм відповідної інформації, він виконує специфічні функції, які визначені задумом педагога, та реалізуються в межах обраної технології навчання. Таким чином, *ДК можна розглядати як цілісну дидактичну систему, що становить базу знань, яка постійно наповнюється та розвивається у певній предметній області.*

У основі ДК для фахівців пожежно-рятувальної служби лежить проектування цілісного дидактичного процесу (В. Віленський, П. Образцов, Ю. Уваров, А. Уман), що є спеціально організованою, цілеспрямованою взаємодією викладача і курсанта, при цьому кожна із стадій її планування може бути представлена етапом проектування і конструювання технології ДК: визначення діагностичних цілей навчання, опис у вимірюваних параметрах очікуваного дидактичного результату; обґрунтування змісту навчання в контексті професійної діяльності фахівця пожежно-рятувальної служби; виявлення структури та змісту навчального матеріалу, його інформаційної ємкості, а також системи змістових зв'язків між його елементами; пошук спеціальних дидактичних процедур засвоєння професійних знань, умінь та навичок, вибір оптимальних методів, форм і засобів індивідуальної і колективної навчальної діяльності; виявлення логіки організації педагогічної взаємодії з курсантами на рівні суб'єкт-суб'єктних відносин з метою перенесення набутого досвіду на нові сфери діяльності; вибір процедур контролю і вимірювання якості засвоєння програми навчання, а також способів індивідуальної корекції навчальної діяльності та етапом розроблення – визначення моделі навчання, а також ІКТ, які необхідні для адекватного представлення дидактичних матеріалів і організації педагогічної взаємодії між викладачем і курсантами.

Аналіз психологічної та педагогічної літератури, передового педагогічного досвіду дозволили нам серед інтерактивних методів навчання що широко використовуються у ВНЗ МНС (демонстрація, індивідуальні завдання, ситуаційні завдання, імітаційні вправи, вивчення конкретних ситуацій, вирішення виробничих завдань, ділові ігри, робота в малих групах тощо), виділити навчальний тренінг.

Узагальнення проведеного теоретичного аналізу та власний практичний досвід дали нам підставу сформулювати власне визначення навчального тренінгу – це форма навчального заняття, яка зреалізовує спільну творчість курсанта і викладача з метою розкриття у навчальному процесі творчого потенціалу майбутнього фахівця пожежно-рятувальної служби, покликана відібрати, закріпити, зробити звичними, із урахуванням індивідуальних особливостей, способи, форми, навички, манери дії для ефективного виконання професійних або суспільних функцій та сформулювати і стимулювати розвиток відповідальності, швидкої реакції, ініціативи, ділового мислення й орієнтації курсанта в процесі підготовки його до практичної діяльності.

Установлено, що для підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби доцільно використовувати такі види навчального тренінгу: *відеотренінг* (показ готових відеоматеріалів і використання запису при виконання ігрових завдань, їхній перегляд і аналіз (відеозворотний зв'язок)), *мультимедійний тренінг* (здійснення комплексних вправ, які моделюють надзвичайні ситуації (НС), що дає можливість організувати спільну роботу відповідних служб під час надзвичайних та екстремальних ситуацій), *психолого-тренувальний центр підготовки пожежних та аварійно-рятувальних команд* (проведення навчальних тренінгів з метою спеціальної підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до роботи в умовах НС: поведінка в нестандартних ситуаціях; набуття навичок рятування і саморятування; надання медичної і психологічної допомоги). Доведено, що оптимальні результати дає комбінована форма застосування методів навчання відповідно до цілей, завдань, особистості викладача та курсантів, наявності необхідних ресурсів, програмного та технічного забезпечення.

У третьому розділі – **«Експериментальна перевірка організаційно-педагогічних умов професійної підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби»** розглянуто організацію експериментальної роботи; проаналізовано результати дослідно-експериментальної роботи з реалізації організаційно-педагогічних умов; викладено результати впровадження організаційно-педагогічних умов професійної підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби у контексті інтеграції в європейський освітній простір відповідно до вимог Болонського процесу.

Дослідно-експериментальна робота щодо перевірки організаційно-педагогічних умов професійної підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби та подальша апробація розроблених методичних рекомендацій проводилася у 2007-2008 та 2008-2009 навчальних роках у ЛДУБЖД на 3 курсі, спеціальність 6.170203 «Пожежна безпека», кваліфікація 3439 «Фахівець (з протипожежної безпеки)», а також у Університеті цивільного захисту МНС України (м. Харків), Академії пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля (м. Черкаси). Загалом у дослідженні взяло участь 826 курсантів і 28 викладачів. Воно було організоване в два послідовно

зреалізованих етапи: констатувальний і формувальний. При цьому на констатувальному етапі (2007-2008 н. р.) навчання було організоване за традиційною методикою: відсутня кредитно-модульна система навчання; використовуються окремі електронні підручники, посібники, тестувальні системи, не об'єднані у ДК; навчальний тренінг проводиться вибірково під час проведення занять з окремих дисциплін. Основною метою формувального етапу експериментального дослідження (2008-2009 н. р.) було визначення ефективності застосування ДК, складених відповідно до вимог Болонського процесу, навчального тренінгу з метою вирішення проблем професійної адаптації та формування професійно-значущих якостей майбутніх фахівців, з використанням розроблених критеріїв і показників, а також урахування труднощів і обмежень, що виникають у курсантів у навчально-виховному процесі.

Визначено, що в процесі оцінювання ефективності організаційно-педагогічних умов підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби у ВНЗ МНС України доцільно використовувати такі критерії і показники: якість засвоєння професійно орієнтованих знань, умінь і навичок (об'єм, системність, усвідомлення, дієвість); мотивація і активність курсантів (вираженість професійних і пізнавальних мотивів); міцність засвоєння професійно орієнтованих знань (коефіцієнт міцності знань). Для проведення оцінювання ефективності за критерієм якість засвоєння професійно орієнтованих знань, умінь і навичок виділено чотири рівні результатів навчання: високий, середній, достатній і низький, що дозволяють достатньою мірою диференціювати групи курсантів, проводити діагностику і прогнозування формування у них необхідних знань, умінь і навичок.

Результати дослідно-експериментальної роботи підтвердили доцільність запропонованих в даному дослідженні підходів до навчально-виховного процесу у ВНЗ МНС України. Аналіз результатів відповідно до критерію якість засвоєння професійно орієнтованих знань, умінь та навичок, показує, що після експериментального навчання в контрольних групах основну частку (45,83 %) склали курсанти з середнім рівнем знань (з високим – 32,5 %), у експериментальних групах дане співвідношення змінилося у бік збільшення кількості курсантів, що мають високий рівень знань (56,4 %), кількість респондентів, що мають середній рівень, зменшилася до 38,5 %. Аналіз підсумків формувального експерименту показав, що за умови практично однакових результатів вхідного контролю експериментальні групи показали істотно більший приріст між початковим і прикінцевим рівнями знань у порівнянні з контрольними. Про це також свідчить приріст абсолютного середнього балу в експериментальних групах (рис. 2).

Для перевірки достовірності одержаних результатів було проведено їх статистичний аналіз з використанням t-критерію Стюдента, при залежних вибірках, до яких відносяться результати однієї і тієї самої групи респондентів до і після експерименту (дія незалежною змінною). Порівняння результатів поточного і відстроченого контролю в контрольних і експериментальних групах показали, що через місяць втрата знань в контрольних групах склала 0,12 балу, а в експериментальних лише 0,07. Вмотивовано, що на дану різницю вплинуло

впровадження незалежної змінної, а саме ДК, складених відповідно до вимог Болонського процесу та навчального тренінгу.

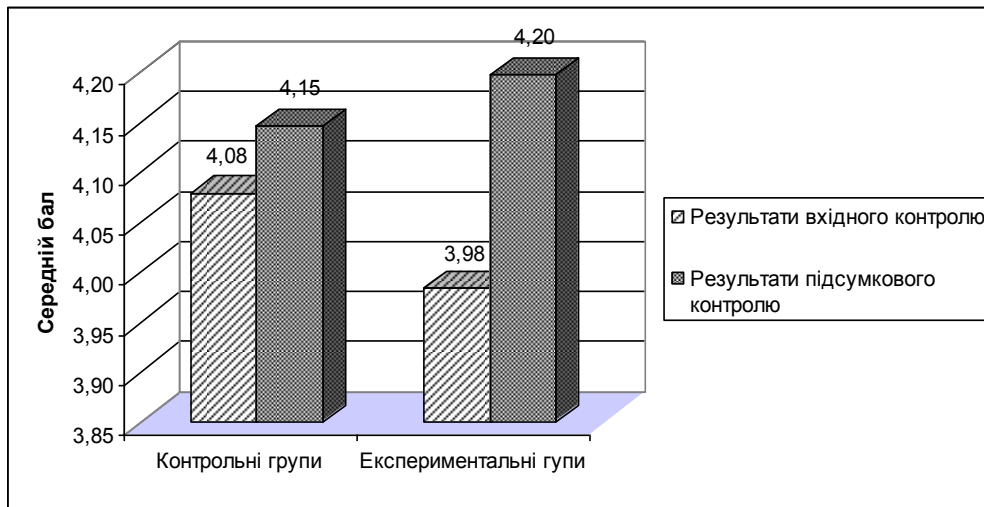


Рис. 2. Динаміка результатів вхідного та підсумкового контролю контрольних і експериментальних груп

За результатами проведеного аналізу доведено, що в курсантів експериментальних груп суттєво виріс інтерес безпосередньо до самого пізнавального процесу, збільшилася задоволеність навчально-методичними матеріалами (ДК), підвищилися усвідомленість навчання, зріс інтерес до подальшого самовдосконалення в професійній діяльності.

Дослідно-експериментальна робота підтвердила й уточнила організаційно-педагогічні умови, що сприяють професійній підготовці фахівців пожежно-рятувальної служби у контексті інтеграції в європейський освітній простір. Умотивовано, що використання ДК, складених відповідно до вимог Болонського процесу та навчального тренінгу дозволяє, по-перше, підвищити якість підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби, по-друге, активізувати пізнавальну діяльність курсантів, розв'язати проблему професійної адаптації та формування професійно-значущих якостей майбутніх спеціалістів, підвищити мотиваційну складову навчального процесу. Аналіз навчальних планів відповідно до стандартів європейської вищої школи, що регламентовані Болонською декларацією, дозволив сформулювати пропозиції, а саме, потрібно: зменшити навчальне навантаження професорсько-викладацького складу; встановити оптимальне кількісне співвідношення викладач/ курсант, за кількістю факультетів, напрямів підготовки; узгодити кількість навчальних дисциплін та загальний навчальний час за програмою підготовки.

У **загальних висновках** викладено основні результати теоретичної та методичної розробки професійної підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби у ВНЗ МНС України.

### ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу архівних документів та історичних джерел проаналізовано зародження і тенденції розвитку пожежно-рятувальної служби в Україні.



Висвітлено еволюційні процеси підготовки кадрів у період Радянської та Австро-Угорських імперій. Відзначено глибокі реформи у системі вищої галузевої освіти за час незалежності України, які заклали базу і створили умови для рішучого прориву у сфері вищих фахових шкіл.

Подано компаративний аналіз навчального процесу та впровадження кредитних технологій на базі споріднених навчальних закладів України та Польщі. Проаналізовано обсяги навчальних дисциплін гуманітарного, природничо-технічного та професійного спрямування фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр. Доведено, що у процесі розвитку навчальних закладів розширювалися і удосконалювалися програми і навчальні плани, до чого спонукала низка факторів, серед яких була розбудова пожежно-рятувальної служби, ускладнення її завдань, підвищення рівня кадрового забезпечення, удосконалення пожежної техніки, форм і методів професійної підготовки фахівців галузі.

2. Аспектний аналіз літератури, результати опитування проведеного у ВНЗ МНС України серед спеціалістів, які мають значний досвід роботи в галузі показав, що ефективна професійна підготовка фахівців пожежно-рятувальної служби у ВНЗ МНС може бути досягнута за таких організаційно-педагогічних умов, як: упровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу відповідно до вимог Болонського процесу; створення та застосування дидактичних комплексів інформаційного забезпечення навчальних дисциплін; використання навчального тренінгу з метою вирішення проблем професійної адаптації та формування професійно-значущих якостей майбутніх фахівців.

На основі методики нормативно-функціонального моделювання професійної діяльності фахівця розроблено та впроваджено компетентнісну модель підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби, яка органічно поєднує чотири моделі – навчальної дисципліни, управління процесом навчання, курсанта і педагога відповідно таких положень: у її основу покладено аналіз регіональної специфіки підготовки фахівців, враховано потенціал (кадрове забезпечення, матеріально-технічна база) визначеного навчального закладу, а саме, ЛДУБЖД; модель фахівця будувалася з урахуванням варіативних зв'язків ЛДУБЖД як внутрішніх, так і зовнішніх; у структурі враховувалися: система підвищення кваліфікації і перепідготовки кадрів, вимоги МНС та МОН, специфіка освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра напряму підготовки 6.170203 «Пожежна безпека», освітнього рівня базової вищої освіти, кваліфікації 3439 «Фахівець (з протипожежної безпеки)».

3. Опрацювання та узагальнення пропозицій та рекомендацій науковців дало змогу теоретично обґрунтувати, розробити й експериментально перевірити методику формування професійно-значущих якостей майбутніх працівників служб МНС, визначити критерії та показники оцінювання їх ефективності (якість засвоєння професійно орієнтованих знань, умінь і навичок за чотирма рівнями (високий, середній, достатній і низький), мотивація і активність курсантів, міцність засвоєння професійно орієнтованих знань).

Експериментально перевірено педагогічну ефективність запропонованої методики підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби. Доведено, що реалізація



у навчально-виховному процесі компетентнісної моделі підготовки за допомогою визначених організаційно-педагогічних умов сприяє вирішенню проблем професійної адаптації та формування професійно-значущих якостей майбутніх фахівців, які базуються на активізації пізнавальної діяльності курсантів, та будуть результативними, тільки при умові дотримання чіткого балансу між впровадженням новітніх технологій і педагогічною доцільністю їхнього застосування у поєднанні з суворим врахуванням психофізіологічних і психологічних особливостей курсантів, а також наявністю контролю та корекції навчальної діяльності.

4. Узагальнення результатів дослідно-експериментальної роботи підтвердило гіпотезу, що дає підставу констатувати доцільність запропонованих організаційно-педагогічних умов та доводить, що вони тісно взаємозв'язані між собою, і від успішної реалізації кожної з них повною мірою залежать ефективність їх реалізації у навчально-виховному процесі, а також перспективи функціонування ВНЗ МНС у цілому. Експериментальними даними доведено, що вихідна методологія є правильною, поставлені завдання розв'язані, мета досягнута.

Укладені методичні рекомендації щодо впровадження організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби у ВНЗ МНС розроблені з урахуванням результатів експериментальної роботи.

Проведене дослідження, певна річ, залишає відкритим питання більш поглибленого обґрунтування теоретичних позицій в області фахової підготовки у ВНЗ МНС України відповідно до вимог Болонського процесу, зокрема з дослідженням закономірностей, принципів, механізмів, умов індивідуалізації навчально-виховного процесу. Подальші наукові пошуки ми пов'язуємо з вивченням дидактичних можливостей сучасних ІКТ; розробленням інноваційних та інтегрованих методик комплексного застосування навчального тренінгу в професійній підготовці майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби.

**Основні положення та результати дослідження викладені у таких публікаціях автора:**

*Статті в провідних наукових фахових виданнях:*

1. **Wowczasta N.** Charakterystyka uczelni pozarniczych na Ukrainie i w Polsce / **Natalia Wowczasta** // Zeszyt Naukowy SGSP — Warszawa, 2007. — № 35 — S. 93—101.

2. **Вовчаста Н. Я.** Мотивація вивчення дисциплін у вищому технічному навчальному закладі / **Н. Я. Вовчаста** // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наукова монографія за ред. проф. Єрмакова С. С. — Харків: ХДАДМ (ХХІІ), 2007. — № 2. — С. 25—29.

3. **Вовчаста Н. Я.** Ретроспективний аналіз утворення й розвитку системи підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби в Україні / **Н. Я. Вовчаста** // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наукова монографія за ред. проф. Єрмакова С. С. — Харків: ХДАДМ (ХХІІ), 2007. — № 3. — С. 28—33.

4. **Вовчаста Н.** Етапи розвитку системи підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби у Польщі / **Наталія Вовчаста** // Педагогіка і психологія

професійної освіти : науково-методичний журнал. — 2007. — № 4. — С. 206—216.

5. **Вовчаста Н. Я.** Впровадження у навчальний процес новітніх досягнень дидактики / **Н. Я. Вовчаста** // Педагогіка і психологія професійної освіти : науково-методичний журнал. — Львів, 2007. — № 6. — С. 9—15.

6. **Вовчаста Н. Я.** Міжнародні зв'язки як одна з важливих складових євроінтеграції у вищій вітчизняній освіті / **Н. Я. Вовчаста** // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : педагогіка і психологія : зб. наук. пр. / Редкол. : М. І. Сметанський (голова) та ін. — Вінниця : ПП «Едельвейс і К», 2007. — [вип. 21]. — С. 311—315.

7. **Вовчаста Н. Я.** Проблеми впровадження сучасних інформаційних технологій у вищих навчальних закладах МНС України / **Н. Я. Вовчаста** // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / Редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. — [вип. 17]. — С. 277—280.

8. Коваль М. Кадрове забезпечення вищих навчальних закладів МНС України (на прикладі Львівського державного університету безпеки життєдіяльності) / Мирослав Коваль, Андрій Кузик, **Наталія Вовчаста** // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : педагогіка і психологія : зб. наук. пр. / Редкол. : М. І. Сметанський (голова) та ін. — Вінниця : ТОВ «Планер», 2008. — [вип. 25]. — С. 154—158.

9. **Вовчаста Н. Я.** Компетентнісна модель підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби відповідно до вимог Болонського процесу / **Н. Я. Вовчаста** // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / Редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2009. — [вип. 22]. — С. 258—265.

10. **Вовчаста Н. Я.** Упровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу відповідно до вимог Болонського процесу у ВНЗ МНС України / **Н. Я. Вовчаста** // Нова педагогічна думка : науково-методичний журнал : матеріали ІХ Міжнародної науково-методичної конференції. — Рівне, 2009 — [спецвип. 2]. — С. 35—43.

11. **Вовчаста Н. Я.** Використання навчального тренінгу з метою професійної підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби / **Н. Я. Вовчаста** // Педагогіка і психологія професійної освіти : науково-методичний журнал. — Львів, 2009. — № 2. — С. 143—152.

*Збірники наукових праць:*

12. **Вовчаста Н. Я.** Історико-педагогічні особливості становлення і розвитку освіти пожежної галузі на західноукраїнських землях (зокрема Галичини) на початку ХІХ століття / **Н. Я. Вовчаста** // Пожежна та техногенна безпека : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції. — Черкаси : ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля, 2005. — С. 8—11.

13. **Вовчаста Н. Я.** Організаційно-педагогічні заходи ВНЗ України та Польщі щодо адаптації системи підготовки фахівців до вимог Болонського процесу / **Н. Я. Вовчаста** // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті : досвід,

проблеми, перспективи : зб. наук. пр. — Львів : ЛДУБЖД, 2006. — [вип. 1]. — С. 393—400.

14. **Вовчаста Н. Я.** Використання деяких сучасних методів викладання у навчальному процесі / **Н. Я. Вовчаста** // Наукові дослідження – теорія та експеримент '2007 : матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (14-16 травня 2007 р.). — Полтава : Вид-во «ІнтерГрафіка», 2007. — [Т. 4]. — С. 26—28.

15. **Вовчаста Н.** Освітні системи галузевих ВНЗ України і Польщі на шляху докорінних перетворень / **Наталія Вовчаста** // Україна та Польща у вимірі незалежності (1918-2008рр) : матеріали міжнародної науково-практичної конференції ; за ред. Л. А. Янковської. — Львів : ЛУБП, 2008. — С. 135—138.

16. **Вовчаста Н. Я.** Застосування інформаційно-телекомунікаційних технологій у вищій школі (на прикладі Львівського державного університету безпеки) / **Н. Я. Вовчаста** // Сучасні тенденції розвитку вищої освіти, трансформація навчального процесу у технологію навчання : матеріали V науково-методичної конференції (23-24 жовтня 2008 року). — К. : Видавництво ДУІКТ, 2008. — С. 27—29.

17. **Вовчаста Н.** Ефективність застосування інтерактивних технологій навчання на практичних заняттях з іноземної мови / **Наталія Вовчаста** // Гуманітарні аспекти формування особистості працівника МНС : матеріали III наукової конференції від 24 квітня 2009 р. — Львів : ЛДУБЖД, 2009. — С. 159—165.

18. **Вовчаста Н. Я.** Використання тренінгових технологій на практичних заняттях з іноземної мови / **Н. Я. Вовчаста** // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті : досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. пр. — Львів : ЛДУБЖД, 2009. — [ч. 2]. — С. 285—288.

*Інші матеріали:*

19. Коваль М. Компаративний аналіз організації навчального процесу в споріднених галузевих закладах України і Польщі (на прикладі Львівського державного університету безпеки життєдіяльності та Варшавської Головної Пожежної школи) / Мирослав Коваль, Андрій Кузик, **Наталія Вовчаста** // Психолого-педагогічні основи професійної адаптації майбутніх фахівців : монографія ; за ред. Г. П. Васяновича. — Львів : Вид-во «Сполом», 2008. — С. 147—158.

20. Гульчевська М. Б. Англійсько-український пожежно-технічний словник-мінімум / Гульчевська М. Б., **Вовчаста Н. Я.**, Бугайська О. В. — Львів : ЛПБ, 2005. — 181 с.

21. Професійна англійська мова : тексти і вправи : [навч. посібник для студ. ВНЗ МНС України] / Т. Р. Брига, О. В. Бугайська, **Н. Я. Вовчаста**, Д. М. Монастирська. — Львів : ЛДУБЖД, 2007. — 150 с.

22. Короткий українсько-англійський словник зі сфери надзвичайних ситуацій. Понад 5000 термінів і термінологічних сполучень / [Гульчевська М. Б., **Вовчаста Н. Я.**, Бугайська О. В. та ін.] ; за ред. М. С. Ковалю, Б. І. Шуневича — Львів : ЛДУБЖД, 2009. — 169 с.

23. **Вовчаста Н.** Організаційно-педагогічні умови підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби в контексті євроінтеграційних процесів / **Наталія Вовчаста** ; за загальною редакцією доктора пед. наук, професора Козяра М. М. — Львів : СПОЛОМ, 2010 — 115 с.

### Анотації

**Вовчаста Н. Я. Організаційно-педагогічні умови професійної підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби.** – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, 2010.

У дисертації проведено ретроспективний аналіз розвитку системи пожежної безпеки і підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби в Україні; проаналізовано систему підготовки фахівців пожежної безпеки в західноукраїнських землях; здійснено компаративний аналіз навчальних планів і програм ВНЗ України та Польщі.

Розроблено і теоретично обґрунтовано компетентнісну модель відповідно до вимог Болонського процесу, визначено організаційно-педагогічні умови професійної підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби у контексті інтеграції в європейський освітній простір. Створено й експериментально перевірено методику застосування дидактичного комплексу інформаційного забезпечення дисципліни та навчального тренінгу для формування професійно-значущих якостей майбутніх працівників служб МНС. Експериментально перевірено педагогічну ефективність запропонованої методики, розроблено навчальний посібник, 2 словники, методичні рекомендації з проблеми дослідження для працівників ВНЗ МНС.

**Ключові слова:** професійна підготовка, фахівець, пожежно-рятувальна служба, МНС України, Болонський процес, дидактичний комплекс інформаційного забезпечення дисципліни, навчальний тренінг.

**Вовчастая Н. Я. Организационно-педагогические условия профессиональной подготовки специалистов пожарно-спасательной службы.** – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, Винница, 2010.

В диссертации проведен ретроспективный анализ развития системы пожарной безопасности и подготовки специалистов пожарно-спасательной службы в Украине; проанализирована система подготовки специалистов пожарной безопасности в западноукраинских землях; осуществлен компаративный анализ учебных планов и программ высших учебных заведений Украины и Польши.

Разработано и теоретически обоснованно компетентносную модель подготовки в соответствии с требованиями Болонского процесса, определены организационно педагогические условия профессиональной подготовки специалистов пожарно-спасательной службы в контексте интеграции в европейское образовательное пространство. Создана и экспериментально проверена методика применения дидактичного комплекса информационного обеспечения дисциплины и учебного тренинга для формирования профессионально значимых качеств будущих работников служб МЧС. Экспериментально проверена педагогическая эффективность предложенной методики, разработано учебное пособие, 2 словаря, методические рекомендации по проблеме исследования для работников ВНЗ МЧС.

**Ключевые слова:** профессиональная подготовка, специалист, пожарно-спасательная служба, МЧС Украины, Болонский процесс, дидактичный комплекс информационного обеспечения дисциплины, учебный тренинг.

**Vovchasta N. Y. Organizational and pedagogical conditions of professional preparing of specialists of fire-rescue service.** – Manuscript.

The thesis for obtaining the pedagogical science candidate degree in speciality. 13.00.04 – Theory and methods of professional education. – Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynskiy, Vinnytsia, 2010.

The retrospective analysis of development of fire safety system and training of fire-rescue specialists is realized in the thesis. It is shown that formation and development of fire-rescue service in Ukraine were in the conditions of its stateless when Ukrainian's regions were a part of different countries (Russia, Austro-Hungarian Empire and Poland); the system of training of fire safety specialists on the territory of Western Ukraine is analyzed; the comparative analysis of curriculums and plans of leading higher educational establishments of Ukraine and Poland is considered; this analysis shown a lot of common in the structure of higher educational establishments and organization of educational process is represented. It is proved that during development of the educational establishments has been increasing and improving of curriculums and plans because of improving of fire-rescue service, refining of its tasks, increasing of its personnel staff, enhancing of fire safety and forms and methods of professional training.

Competitive model of specialists of fire-rescue service as requests for Bologna process is developed and theoretically proved. It is combined with four models – educational discipline, management of educational process, cadet and pedagogue. It is proved that the model of preparing of specialist of fire-rescue service has special characteristic. We should choose the best advantages from the qualification and competitive models for preparing a Bachelor of speciality 6.170203 “Fire Safety”, qualification 3439 “Specialist of Fire Safety”.

Organizational and pedagogical aspects of professional training of fire-rescue specialists in the context of the integration into the European educational space are purposed and introduced into the educative process of higher educational establishments of MES of Ukraine: forming credit-module system of the organization of educative process in accordance with demands on Bologna process; creating and using of didactic complex of information providing of educational (discipline); using of educational training in order to solving the problems of professional adaptation and forming professional qualities of future specialists.

It is created and experimentally examined the methods of using didactic complex of information providing of (educational) discipline which we can consider as a whole didactic system. This system represents the base of knowledge which constantly increases and develops into one direction; educational training for forming professional and important qualities of future specialist of MES is focused on. It is considered that for preparing specialists of fire-rescue service should use the following kinds of educational training: video training, multimedia training and psychology training centre for fire and rescue units. Optimal results are given the combined form of using of studying methods in

accordance with aims, tasks, personality of teacher and cadets' availability of necessary resources and software are proved.

Using of the didactics complexes of software of educational discipline which wrote in accordance with the requirements of Bologna process and educational training are explained. Firstly, it allows increasing the quality of training of future specialists of fire-rescue services. Secondly, it makes more active the cognitive activity of cadets; decide the problem of professional adaptation and forming professionally qualities of future specialists, to promote the motivational component of educational process.

Theoretical analysis and own practical experience of education training was done. It gave us a right to formulate own definition of the educational training as a form of practical classes, which coordinate the common creative work of cadet and academic tutor for opening of creative potential in the educational process of future specialist fire-rescue services. It helps to understand and learn the methods, forms, skills, manners of action for effective implementation of professional or public functions using individual features; to form and stimulate the development of responsibility, rapid reaction, initiative, business thinking and adaptation of cadet during the process of his training to practical activity.

The analysis of curricula in accordance with the standards of European higher school, which are regulated Bologna declaration, allowed formulating the following suggestions. Namely: to decrease the educational loading of academic tutors; to set optimum quantitative correlation academic tutor/ cadet, as to the amount of faculties, directions of preparation; to come to the general agreement as for the amount of educational disciplines and general educational time according to the program of preparation. The realization of competitive model of training of fire-rescue specialists in the educative process demands on Bologna process with the aim of specific organizational and pedagogical bases are favorable to increasing of effective studying in the higher educational establishments of MES of Ukraine is indicated.

The pedagogical efficiency of offered methods of preparing specialists of fire-rescue service are experimentally examined; it is proved that they closely connected between itself and from its successful realization depends on effectiveness of realization of educative process and prospects of functioning of higher educational establishments of MES in general. Text book, two dictionaries, methodical recommendation of investigation for scientific and pedagogical workers of higher educational establishments of MES are prepared.

Our research work, of course, reserve some questions which need to continue to study of theoretical positions in the field of professional training in the higher education establishments of MES of Ukraine in accordance with the Bologna process. In particular, the research of the rules, principles, mechanisms, terms of individualization of the educational process. Further scientific searches we connect with the studying of the didactic possibilities of modern information and communication technologies; development of innovative and integrated methods of complex using of educational training during studying of future specialists of fire-rescue service.

**Key words:** professional training, specialist, fire-rescue service, MES of Ukraine, Bologna process, didactical complex of information providing of the discipline, educational training.